

Ας μιλήσουμε για ρεαλισμό: Η σημαδεμένη τράπουλα του ΑΕΠ και μια εναλλακτική

Ας κάνουμε ένα πείραμα σκέψης. Δεν θα χρειαστούμε φανταστικούς αριθμούς· όλοι υπήρξαν πραγματικοί και δημοσιευμένοι σε επίσημες πηγές. Το μόνο υποθετικό στοιχείο είναι η πολιτική βούληση.

Το πρόγραμμα «Απόλλων» εντάχθηκε στο Ταμείο Ανάκαμψης με προϋπολογισμό 100 εκατομμυρίων ευρώ. Προέβλεπε τη δημιουργία μιας Ενεργειακής Κοινότητας Πολιτών σε καθεμία από τις 13 Περιφέρειες της χώρας, τη δημοπράτηση 500 μεγαβάτ φωτοβολταϊκών με αποθήκευση και την παραγωγή περίπου 480 γιγαβατωρών καθαρής ενέργειας τον χρόνο. Ωφελούμενοι: περίπου 128.000 ευάλωτα νοικοκυριά, 9.455 παροχές των δημοτικών επιχειρήσεων ύδρευσης και αποχέτευσης, 3.570 παροχές των οργανισμών εγγείων βελτιώσεων που αρδεύουν τα χωράφια της χώρας.

Ο σχεδιασμός είχε αδυναμίες, όπως επισήμαναν φορείς του χώρου όπως η Electra Energy. Αλλά ακόμη και έτσι, το πρόγραμμα δεν υλοποιήθηκε ποτέ. Λόγω καθυστερήσεων απεντάχθηκε από το Ταμείο Ανάκαμψης και τα 100 εκατομμύρια χάθηκαν. Το ευρωπαϊκό δίκτυο REScoop.eu, η ομοσπονδία που εκπροσωπεί 2.500 ενεργειακές κοινότητες σε όλη την Ευρώπη, βαθμολογεί πλέον την Ελλάδα με τη χειρότερη δυνατή βαθμολογία στον χάρτη χρηματοδότησης που τηρεί για όλα τα κράτη-μέλη. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει πλέον ούτε ένα ευρώ κονδυλίων ειδικά προορισμένο για ενεργειακές κοινότητες στη χώρα.

Το ερώτημα του πειράματος: τι θα είχε συμβεί αν είχε υλοποιηθεί σωστά; Και πόσο από αυτό θα το «έβλεπε» το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ), ο δείκτης με τον οποίο η δημόσια συζήτηση μετρά την επιτυχία μιας χώρας;

Μια ρεαλιστική εναλλακτική

Φανταστείτε λοιπόν τις 13 Ενεργειακές Κοινότητες να λειτουργούν. Τα 480 γιγαβατώρα τον χρόνο αντιστοιχούν χονδρικά στην κατανάλωση 120-130 χιλιάδων νοικοκυριών· γι' αυτό άλλωστε το πρόγραμμα στόχευε στα 128.000 ευάλωτα νοικοκυριά, με σκοπό την κάλυψη έως και του συνόλου των αναγκών τους μέσω εικονικού συμψηφισμού. Ένα νοικοκυριό σε ενεργειακή κοινότητα μπορεί να εξοικονομεί, σύμφωνα με εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, έως και 1.100 ευρώ τον χρόνο.

Για μια οικογένεια που ζει με 1.000 ευρώ τον μήνα, αυτό δεν είναι στατιστική. Είναι τα παιδιά να

κοιμούνται βαριά ντυμένα το βράδυ κάτω από πολλές κουβέρτες και με τους ηλικιωμένους να λιώνουν σε διαμερίσματα-φούρνους το καλοκαίρι. Είναι ο λογαριασμός που μπαίνει σε ρύθμιση πάνω στη ρύθμιση, το χρέος προς τον πάροχο που συσσωρεύεται δίπλα στα υπόλοιπα χρέη μέχρι να έρθει το τελεσίγραφο και, στο τέλος, το κομμένο ρεύμα. Τα 1.100 ευρώ είναι, με άλλα λόγια, ένας επιπλέον μισθός που δεν φεύγει στον πάροχο· είναι ένας χειμώνας με θέρμανση και ένα καλοκαίρι με δροσιά.

Πάμε παρακάτω. Οι ΔΕΥΑ (οι εταιρείες ύδρευσης των δήμων) είναι από τους πιο ενεργοβόρους οργανισμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης: αντλιοστάσια, βιολογικοί καθαρισμοί και δίκτυα. Το ενεργειακό κόστος μετακυλιέται στους λογαριασμούς νερού. Με σχεδόν 9.500 παροχές τους να τροφοδοτούνται από φθηνή, τοπικά παραγόμενη ενέργεια, το νερό γίνεται φθηνότερο ή, έστω, παύει να ακριβαίνει. Το ίδιο ισχύει για τους ΤΟΕΒ (Τοπικοί Οργανισμοί Εγγείων Βελτιώσεων). Όταν η άρδευση κοστίζει λιγότερο, το κόστος παραγωγής της ντομάτας πέφτει και η ακρίβεια στο ράφι δέχεται ένα χτύπημα στη ρίζα της: στο κόστος της ενέργειας.

Κι αν πάμε το πείραμα ένα βήμα πιο πέρα, εκεί που θα μπορούσε να φτάσει ένας φιλόδοξος σχεδιασμός: σχολεία και νοσοκομεία ως ωφελούμενοι δημόσιοι καταναλωτές. Ένα μεσαίο ελληνικό νοσοκομείο ξοδεύει εκατοντάδες χιλιάδες ευρώ τον χρόνο σε ρεύμα. Με το ρεύμα ενός νοσοκομείου να καλύπτεται από την περιφερειακή ενεργειακή κοινότητα, το εξοικονομούμενο ποσό αρκεί για αρκετές προσλήψεις νοσηλευτικού προσωπικού σε ένα σύστημα υγείας με χιλιάδες κενές οργανικές θέσεις. Το σχολείο που δεν πληρώνει πετρέλαιο και ρεύμα έχει χρήματα για θέρμανση όλο τον χειμώνα, για εργαστήρια, για επισκευές. Κάθε ευρώ που δεν φεύγει προς τους προμηθευτές ενέργειας μένει και δουλεύει μέσα στην τοπική κοινωνία.

Τι βλέπει το ΑΕΠ από όλα αυτά; Ελάχιστα...

Εδώ αρχίζει ο παραλογισμός. Ας μετρήσουμε το σενάριό μας με τον τρόπο που μετρά η επίσημη στατιστική. Για αρχή, το ΑΕΠ θα κατέγραφε την κατασκευή των εγκαταστάσεων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, αλλά δεν θα έβλεπε τα οφέλη που ακολουθούν.

Το νοικοκυριό που γλιτώνει 1.100 ευρώ τον χρόνο θα τα ξοδέψει αλλού, σε φαγητό, φάρμακα, θέρμανση. Για το ΑΕΠ αυτό είναι ένα λογιστικό μηδέν: η ίδια δαπάνη άλλαξε απλώς στήλη. Ότι στο ενδιαμέσο ένα νοικοκυριό βγήκε από την ενεργειακή φτώχεια, ο δείκτης δεν έχει τρόπο να το δει. Το νοσοκομείο που πληρώνει λιγότερο ρεύμα εμφανίζει μικρότερη «κατανάλωση». Η ντομάτα που φτηναίνει γιατί φτήνυνε η άρδευση; Το ΑΕΠ καταγράφει το ίδιο νούμερο είτε η ντομάτα κοστίζει όσο πρέπει είτε κουβαλά μέσα της ένα φουσκωμένο ενεργειακό κόστος που πληρώνει ο καταναλωτής και τσεπώνει ο πάροχος. Το ποιος καρπώνεται την αξία — ο αγρότης, το νοικοκυριό ή ο μεσάζων της ενέργειας — είναι για το ΑΕΠ ανούσιο.

Τώρα το αντίστροφο σενάριο, αυτό που πράγματι ζούμε. Τα 128.000 ευάλwτα νοικοκυριά συνεχίζουν να πληρώνουν φουσκωμένους λογαριασμούς σε ιδιώτες παρόχους: αυτό το χρήμα καταγράφεται κανονικά ως οικονομική δραστηριότητα. Τα υπερκέρδη των εταιρειών ενέργειας; Καθαρή

«ανάπτυξη». Οι δαπάνες αποκατάστασης μετά από πλημμύρες και πυρκαγιές, που η κλιματική κρίση, την οποία η καθυστερημένη ενεργειακή μετάβαση επιδεινώνει, κάνει ολοένα συχνότερες; Και αυτές προστίθενται στο ΑΕΠ, σαν η καταστροφή να είναι πρόοδος. Το σενάριο της αποτυχίας εμφανίζεται στα χαρτιά «καλύτερο» από το σενάριο της ευημερίας.

Γι' αυτό το ΑΕΠ είναι σημαδεμένη τράπουλα. Δεν είναι ένας ουδέτερος καθρέφτης της οικονομίας που απλώς «χάνει» κάποιες λεπτομέρειες. Είναι ένα μέτρο με ενσωματωμένη προτίμηση: μετρά τη χρηματική συναλλαγή, όχι την ανάγκη που καλύφθηκε· τον τζίρο, όχι τη ζωή που βελτιώθηκε. Και επειδή μετρά έτσι, παίρνει θέση. Ανταμείβει συστηματικά όποιον εμπορευματοποιεί μια ανάγκη, όποιον συγκεντρώνει την παραγωγή σε λίγα χέρια, όποιον στήνεται μεσάζων ανάμεσα στον πολίτη και σε αυτό που ο πολίτης χρειάζεται.

Και τιμωρεί όποιον κάνει το αντίθετο: όποιον αποκεντρώνει την παραγωγή, όποιον μοιράζεται το όφελος, όποιον παράγει ο ίδιος αυτό που αλλιώς θα αγόραζε. Όταν το χαρτί που κρατά η ενεργειακή κοινότητα λέγεται «μειωμένος λογαριασμός» και το χαρτί που κρατά ο ολιγοπωλιακός πάροχος λέγεται «αύξηση τζίρου», η τράπουλα έχει κριθεί πριν καν μοιραστεί. Κάθε πολιτική που ωφελεί τους πολλούς χωρίς να περνά από την αγορά εμφανίζεται ως «κόστος»· κάθε πολιτική που μετατρέπει μια ανθρώπινη ανάγκη σε πηγή προσόδου για λίγους εμφανίζεται ως «ανάπτυξη».

Χρειαζόμαστε κι άλλους δείκτες

Ακόμα και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με την πρωτοβουλία «Beyond GDP», ο ΟΟΣΑ με το πλαίσιο ευημερίας «How's Life?», ο ΟΗΕ με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης· όλοι οι μεγάλοι διεθνείς οργανισμοί έχουν εδώ και χρόνια αναγνωρίσει ότι το ΑΕΠ, μόνο του, δεν λέει αν ο πλούτος βελτιώνει ζωές, και πλαισιώνουν πλέον το μέγεθος αυτό με δείκτες ποιότητας ζωής, περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και διανομής.

Αν διαθέταμε ένα τέτοιο πλαίσιο στην Ελλάδα — έναν εθνικό δείκτη ευημερίας, ένα ανεξάρτητο παρατηρητήριο που θα δημοσίευε ετήσια έκθεση, μια υποχρεωτική εκτίμηση επιπτώσεων στην ευημερία για κάθε νομοσχέδιο — τότε η απένταξη του «Απόλλωνα» δεν θα καταγραφόταν ως μια αδιάφορη διαχειριστική λεπτομέρεια. Θα καταγραφόταν ως αυτό που είναι: απώλεια «εισοδήματος» για 128.000 ευάλωτα νοικοκυριά, χαμένη αποκλιμάκωση στις τιμές νερού και τροφίμων, χαμένες προσλήψεις στο ΕΣΥ, τόνοι CO₂ που θα είχαν αποφευχθεί και τελικά εκπέμφθηκαν, και μια χαμένη ευκαιρία να κλείσει, έστω λίγο, η ψαλίδα που χωρίζει την ελληνική περιφέρεια από την υπόλοιπη Ευρώπη. Την ώρα που η Γερμανία, το Βέλγιο, η Ολλανδία και η Ισπανία μετρούν χιλιάδες ενεργειακές κοινότητες, εμείς μετράμε απεντάξεις.

Και εδώ αξίζει να πούμε το προφανές, αυτό που η «ουδέτερη» γλώσσα των καθυστερήσεων και των απεντάξεων αποσιωπά: η αποτυχία του «Απόλλωνα» δεν ήταν ζημιά για όλους. Κάθε νοικοκυριό που δεν μπήκε σε ενεργειακή κοινότητα παραμένει δέσμιος πελάτης· 128.000 νοικοκυριά επί τους ετήσιους λογαριασμούς τους είναι δεκάδες εκατομμύρια ευρώ τζίρου που συνεχίζουν, χρόνο με τον

χρόνο, να ρέουν προς τους ίδιους λίγους καθετοποιημένους ομίλους που κυριαρχούν στην αγορά ενέργειας.

Όταν ο δείκτης με τον οποίο κρίνεται και επανεκλέγεται μια κυβέρνηση καταγράφει τον τζίρο των παρόχων ως «ανάπτυξη» και την εξοικονόμηση των νοικοκυριών ως τίποτα, τότε η καθυστέρηση ενός προγράμματος σαν τον «Απόλλωνα» δεν έχει κανένα πολιτικό κόστος και η διάσωσή του κανένα πολιτικό όφελος.

Γι' αυτό οι δείκτες δεν είναι τεχνικό θέμα αλλά ζήτημα πολιτικής και εξουσίας. Το «πού θα βρεθούν τα λεφτά» απαντιέται πάντα με βάση το τι έχουμε αποφασίσει να θεωρούμε αξία.

—

Ο Βασίλης Κωστάκης είναι Καθηγητής Τεχνολογικής Διακυβέρνησης και Βιωσιμότητας στο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο του Τάλιν και επισκέπτης ερευνητής στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ. Είναι ιδρυτικό μέλος της Κοινέργειας - ενεργειακή κοινότητα Ηπειρωτών.